

De Morgenster

1 september 2019

'De zeven hoofdzonden: Hoogmoed'

ORDE VAN DIENST:

Inleidende orgelmuziek ; Luiden van de bel ; Aansteken van de kaarsen

Woord van welkom door de ouderling van dienst

Zingen: 'Zing een nieuw lied voor God de Here', [971], *couplet 1 en 2*

Groet en bemoediging; Drempelgebed

Zingen: Lied 971, *couplet 3*

De Tien Woorden, in een moderne bewerking.

Zingen: 'Zing voor de Heer een nieuw gezang' [655]

Gesprek met de kinderen, besloten met het zingen van 'Kinderen van de Vader'

Eerste schriftlezing: Spreuken 8: 1-15

Antwoordpsalm: 131, *couplet 1*

Epistellezing: 2 Corinthiërs 11: 5-13

Zingen: 'Maak ons uw liefde, God, tot opmaat' [974], *couplet 1*

Evangelielezing: Lucas 14: 1.7-14

Zingen: 'Wat vraagt de Heer nog meer van ons' [992]

Overweging

Zingen: 'De laatsten worden de eersten' [990] *Couplet 1, 2, 3 en 6*

Dankgebed, voorbeden, stil gebed en Onze Vader

Mededelingen en inzameling van gaven onder orgelspel

Slotlied: 'Wat zijn de goede vruchten' [841]

Zending en zegen

Gemeente: **gezongen Amen**

Inleiding op het thema

Het leesrooster brengt ons bij een verhaal uit het Lucas-evangelie, dat een inkijkje geeft in hoe het in de eerste eeuw van onze jaartelling toeging aan tafel. Mensen waren heel erg bezig met de vraag: heb ik wel een goede plek? Wordt er wel recht gedaan aan mijn maatschappelijke status? Bij die lezing kwam bij mij het woord *hoogmoed* naar boven. Vroeger sprak men wel over de zeven hoofdzonden, en de eerste daarvan was de hoogmoed. Vervolgens dacht ik: stel dat we onder ogen durven te zien dat we ook zelf momenten van hoogmoed hebben, durven we dan ook andere momenten onder ogen te zien dat we falen? En durven we dat ook mee te nemen naar de kerk, naar dit huis van God? Zo krijgen we door een bijbelverhaal een spiegel voorgehouden, een uitnodiging tot inzicht in onszelf, in wat God van ons vraagt.

Overweging

Op deze zondagmorgen doet Tom Mikkers in Wassenaar intrede als predikant. Misschien kent u hem wel helemaal niet, maar hij is een van de meer op de voorgrond tredende mensen in Protestants Nederland. Als secretaris van de Remonstrantse Broederschap was hij verantwoordelijk voor spraakmakende reclamecampagnes, met geruchtmakende billboards in de Nederlandse stations, bijvoorbeeld met de tekst 'Mijn God dwingt me tot niets'. De laatste jaren was hij werkzaam bij de Evangelische Omroep als programmamaker. Dat was me wat: een vrijzinnig theoloog werkzaam bij de E.O.!

Waarom begin ik over hem? Dat heeft te maken met een stuk dat hij een paar dagen terug in dagblad Trouw publiceerde. Ik citeer: *Of je nu in de kerk zit of bij de kapper een praatje maakt, er valt niet aan te ontkomen: het nieuwe persoonlijke geloof gaat over kwetsbaarheid, passie en trots zijn op jezelf, ook als er niets is om trots op te zijn. Genieten zullen we. Diep van binnen zijn we allemaal mooi. En als er toch mot dreigt, dan zeggen we 'dat het schuurt'. Zo laten we het eigen tekort onbenoemd. Als ik vroeger een onvoldoende haalde was er niemand trots op me, omdat ik me 'van mijn kwetsbare kant liet zien'. Nee, ik had gewoon niet hard genoeg gewerkt.*

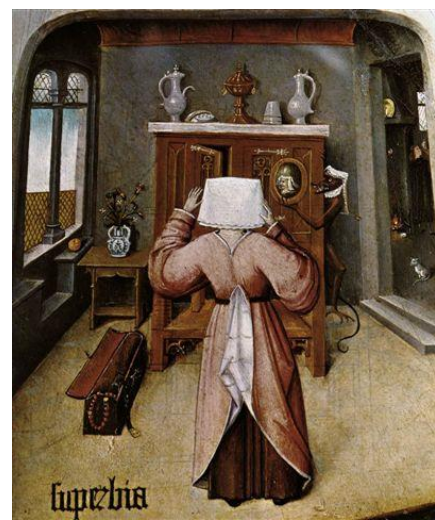
Tom Mikkers vervolgt dan: *De monocultuur van mooie woorden maskeert ons aller falen, het lijden dat niet te repareren valt en het kwaad waaraan niet te ontkomen is. Het risico dreigt van stoplappen die als een mantel van liefde toedekken wat ingewikkeld is: dat we allemaal vuile handen maken en soms willens en wetens tekortschieten. De opwarming van de aarde, schending van mensenrechten en immens dierenleed; vijf eeuwen na de zondeleer van Calvijn is de mens nog altijd tot weinig goeds in staat gebleken. Ons menselijk tekort schreeuwt om taal en het woord zonde.*

Tot zover Tom Mikkers. Dit zijn echt opvallende woorden. Vroeger zou een dergelijk geluid alleen gekomen zijn van iemand die zwaar orthodox was. Maar onze huidige werkelijkheid dwingt ook een vrijzinnig man als Mikkers om *nota bene* de klassieke zondeleer centraal te stellen. Ik denk dat Mikkers hiermee de tijdgeest goed aanvoelt. We mogen het weer hebben over tekort, ons eigen tekort, ons eigen falen. We durven weer verantwoordelijkheid te nemen voor de dingen die we zelf beter hadden kunnen doen. We krijgen weer besef voor datgene wat in de oude leer van de erfzonde uitgesproken werd, namelijk dat als we ter wereld komen we meteen zonder enige uitzondering midden in structuren van dood zitten. Dat we daar met handen en voeten mee verbonden zijn, want alles is met alles verbonden.

Dat thema was de afgelopen week flink aanwezig in het nieuws. Terecht stonden de Brazilianen niet direct te springen om hulp bij de branden in het Amazone-gebied. Want dat de boeren oerwoud in monocultuur veranderen, dat heeft er ook alles mee te maken dat wij in het Westen al die soja nodig hebben als voer voor onze vet te mesten koeien.

Zo is ook daar alles met alles verbonden, valt er niet zomaar één schuldige aan te wijzen, maken we allemaal vuile handen, zelfs als we nooit het vliegtuig pakken.

Die column van Tom Mikkers is een teken aan de wand. Ze heeft ook te maken met toekomst voor de kerk, ook voor ons kerkzijn. In de kerk wil ik niet in slaap gesust worden met lieve woorden dat ik een mooi en prachtig mens ben. Nee, ikzelf ben in het geding, met al mijn falen,

al mijn mislukkingen. Ik wil dat eerlijk verwoord krijgen. In een gebed voor de nood van onze wereld mag het niet een ver van mijn bed show worden maar mag ik zelf ook met al mijn eigen nood, ja al mijn falen aan bod komen. Anders wordt het veel te gemakkelijk. Alleen daar waar we de dingen niet mooier voorstellen dan ze zijn, alleen daar waar wij ook zelf in het geding zijn, kan er iets ontstaan van urgentie van het geloof.

Heeft de leegloop van de kerken de laatste vijftig jaar ook daar misschien iets mee te maken? Dat we te lief zijn geworden. En dat het er daarom ook niet meer echt om spant? De God van Israël bleef trouw aan het volk, ook al liep dat volk voortdurend andere goden achterna, de goden van vruchtbaarheid en succes. De profeten riepen met niet mis te verstane woorden de mensen terug naar deze God, naar het verbond. Ze noemden de dingen bij hun naam. Ze noemden de dingen zoals ze waren.

In de middeleeuwen hadden ze een model om mensen bewust te maken van de dingen die niet lukken, van de dingen die ons tegenhouden: de zeven hoofdzonden. U kent ze waarschijnlijk wel: het zijn hoogmoed, traagheid, woede, hebzucht, vraatzucht, lust en jaloezie. Die zeven woorden dienden als een soort spiegel van de ziel. Ze waren een uitnodiging om het eigen doen en laten kritisch onder de loep te nemen. Er was wel een soort hiërarchie in de zeven hoofdzonden aanwezig. Met stip op nummer één stond de hoogmoed. Die was als het ware de moeder van alle zonden. Het verhaal van Adam en Eva werd gelezen als een verhaal over hoogmoed. Als willen zijn als God. En daarmee was vervolgens alles mis gegaan. Alle andere zonden vonden daar hun bron. Dat zorgde helaas ook wel voor een eenzijdigheid met verstrekkende gevolgen. Door steeds te hameren op de hoogmoed werden mensen automatisch klein gemaakt. Je hebt niets in te brengen.

Er werd ook weinig of geen onderscheid gemaakt tussen trots en hoogmoed. Dat vinden we ook in de passage uit het boek Spreuken die we hoorden: *Wie ontzag heeft voor de EEUWIGE haat het kwaad. Ik verafschuw trots en hoogmoed, leugens en het kwaad.* In de oorspronkelijke tekst staan daar twee woorden die aan elkaar verwant zijn. Maar in onze taal en cultuur doen we er goed aan een onderscheid te maken tussen trots en hoogmoed. Het laatste woord heeft iets te maken met een desastreuze eigenschap van een persoon, organisatie of samenleving. Maar *trots* kan in ons dagelijks leven iets heel anders zijn. Als ik met hard werken iets heb bereikt, dan mag ik daar met overgave trots op zijn. Het heeft energie gekost, pijn en moeite, maar het is gelukt! Ook een kind dat met een welverdiende medaille thuis komt heeft alle reden om trots te zijn. Je mag trots zijn op bepaalde kwaliteiten die je hebt en op wat je daarmee presteert of op wat je daarmee voor een ander kunt betekenen. Wie niet trots is op zichzelf, die verliest zijn gevoel voor eigenwaarde. Trots geeft een mens kracht en energie, doet je groeien. Kinderen hebben het nodig om bevestigd te worden in wie ze zijn en wat ze kunnen. Alleen zo kunnen kinderen opgroeien tot zelfbewuste en gelukkige mensen, die vervolgens ook in staat zijn weer iets voor anderen te betekenen.

Het wordt pas hoogmoed als de prestatie, als hetgeen in het verleden bereikt is tot iets zelfstandigs gemaakt wordt. De voorbeelden van dergelijke hoogmoed zijn zo uit de voorpagina's van de kranten te halen. Boris Johnson die droomt van een nieuw Brits Empire. De Verenigde Staten van America, het land met de hoogste schuldenlast ter wereld dat intussen wel zijn wil aan de wereldeconomie opleggen wil. Wat overigens een fatale cocktail is van hoogmoed, vermengd met hebzucht en traagheid!

Onze eigen calvinistische traditie heeft een gespannen omgang met het thema van de hoogmoed. In de Heidelbergse Catechismus werd de middeleeuwse nadruk op deze zonde der zonden voortgezet: door de val en ongehoorzaamheid van Adam en Eva zijn wij mensen zo verdorven dat wij geheel en al onbekwaam zijn tot iets goeds. Wij zijn geneigd tot alle kwaad. Daarom past het ons niet om hoogmoedig te zijn. Het werd er ingehamerd dat ons vooral nederigheid of bescheidenheid past. Dat is de grootste deugd voor een mens. Mensen, met name vrouwen en kinderen, moesten vooral nederig zijn, en dikwijls werd hen dit ook nog opgelegd door hun meerderen. God moest immers alle eer krijgen, en van de mens bleef niet al te veel over. Voor de eerder genoemde terechte trots die een mens ook mag hebben blijft niet veel ruimte over.

Althans in het brede midden van de Protestantse Kerk in Nederland, waar ook onze wijkgemeente bij behoort, is van dit levensgevoel niet veel meer over. Ook wij zijn door de jaren zestig en zeventig gegaan, met de soms doorgeslagen nadruk op zelfontplooiing. Ook wij behoren tot het publiek dat aangesproken wordt door die column van Tom Mikkers. Hij houdt ons een spiegel voor: durven wij ook ons eigen tekort te benoemen? Durven wij dan ook de daarbij behorende houding van, inderdaad bescheidenheid en zelfs nederigheid in ere te herstellen?

Er komt nog iets bij. Iets uit de dieptepsychologie. Een aantal jaren terug heeft collega Bert van der Woude daarover geschreven in een boekje over de zeven hoofdzonden. Hij citeert hierin een oude woestijnvader: *'De hoogmoedige houdt zichzelf voor God en verloochent als zodanig zijn menszijn'*. Dat voert hem weg uit de realiteit in een schijnwereld, waarin hij steeds meer opgeblazen raakt. Moderne psychologen als Jung spreken hier over 'inflatie'. Men wordt opgeblazen door de inhoud van het onbewuste, de dromen van eigen grootsheid, en daardoor verlies je steeds meer de zin voor de realiteit. Maar daarbij verloochenen je ook wat Jung noemt: de 'schaduw'. De 'schaduw' is de donkere kant die ieder mens nu eenmaal ook heeft. Dat wil je wegstoppen. En als je dat doet ga je als vanzelf compensatie zoeken. De diepste oorzaak van hoogmoed is dan ook dikwijls de schaamte voor wie men in feite is, maar niet wil zijn. Je probeert je eigen leegte te compenseren. Je schreeuwt om aandacht en erkenning, terwijl je in feite niets voorstelt. Het is arrogantie, die zichzelf verheft. Maar soms is het moeilijk om je daar zelf van bewust te zijn. Je hebt anderen, liefhebbende anderen nodig, die je confronteren met je schaduw. Die je niet daarom afwijzen als mens, maar je er op wijzen hoe je werkelijk in elkaar zit, en wat je dwars zit. Vaak heb je een coach nodig om dat helder te krijgen, of een andere vorm van therapie. Om zo ook je minder sterke punten te leren kennen, ze te leren accepteren, en een meer heel mens te worden.

De apostel Paulus was een mens, zo vermoed ik, die tamelijk goed in staat was om met zijn eigen schaduw om te gaan. Hij doet in zijn brieven de nodige ontboezemingen over zijn verleden, hij benoemt dat eerlijk. Hij wist zich met al zijn eigenaardigheden intussen wel een kind van God. Hij wist: ik mag er zijn. En dat gaf hem de vrijheid om hiermee ook te spelen, bijvoorbeeld in die passage uit de tweede brief aan de Corinthiërs waar hij met de nodige ironie even een opgeblazen, hoogmoedige apostel speelt. Want ja, anderen doen dat ook, dus zal hij ze met gelijke munt terug betalen! Maar hij speelt er mee. Het is met een knipoog. Hij was in staat tot zelfinzicht en ook zelfspot. Aan bepaalde wereldleiders zie je gewoon van verre dat ze juist daartoe niet in staat zijn. In hun hoogmoed nemen ze zichzelf veel te ernstig.

We moeten hierbij niet vergeten dat Paulus leefde in een wereld waarin de mensen heel erg statusgevoelig waren. Iedereen wist precies wat zijn plek op de maatschappelijke ladder was. Daarom was het ook zo revolutionair dat in de gemeenten van Paulus slaven en heren, mannen en vrouwen naast elkaar zaten – als gelijken. Dat was iets ongehoords. Het was iets waar de mensen aan moesten wennen – zo nieuw en revolutionair was het.

Ook in het Palestina van Jezus van een twintigtal jaren eerder was het juist bij een maaltijd dat duidelijk werd wie hoger en wie lager was, maatschappelijk gesproken. Je nodigde ook geen mensen uit die maatschappelijk niets voorstelden, want hoe zouden zij jouw uitnodiging ooit met gelijke munt kunnen terugbetalen? Als je een arme uitnodigde aan tafel dan laadde je schaamte op die man. En voor jou als rijkere zou het ook schaamte geven. Als Paulus een rijke naast een arme plaats laat nemen, of als Jezus armen, kreupelen, verlamden en blinden als gast laat binnenkomen, dan wordt een menselijke maaltijd in het licht gezet van Gods koninkrijk. Door het licht van Gods koninkrijk worden we uitgenodigd om helemaal tussen haakjes te zetten of we ergens zelf beter van worden, of dat we eer ontvangen door uitgenodigd te worden naar een hogere plaats te gaan. Nee, centraal staat de vraag wat de ander nodig heeft. En de ander, dat is ook de arme, kreupele, verlamde of blinde. Gods erbarmen gaat uit naar de mensen die niets aan eigen eer kunnen inbrengen. Niet de hoogmoedige, maar de laaggeplaatste staat centraal, zoals het elders in het evangelie ook het *kind* is dat centraal staat. En kinderen stonden in de toenmalige cultuur helemaal onderaan de maatschappelijke ladder.

Tot slot: in de bijbel is de hoogmoed ten diepste het onvermogen om Gods genade bij jezelf toe te laten. Hoogmoed is het onvermogen om je als mens niet zèlf te verheffen, maar om je bestaan gegrond te laten zijn vanuit Gods liefde en genade. Okke Jager schreef ooit: *'Bloemen kijken niet in de spiegel, ze kijken naar de hemel, en daarom zijn ze mooi'*. Bloemen kijken dus niet in de spiegel naar zichzelf, maar ze kijken omhoog naar de zon. Durven we ons hart zo op God te richten? Gods liefde wil ons immers niet verlagen of vernederen, maar doet ons open bloeien. Om nog even terug te keren naar het begin, naar die column van Tom Mikkers: geloven is ook: accepteren dat je niet automatisch uit jezelf mooi bent, maar dat je mooi gemaakt wordt. Door de God die vanuit zijn liefde mensen mooi maakt. Goddelijke liefde doet niets af aan ons menselijk gevoel voor eigenwaarde. Gods goedheid drukt ons niet neer, maar tilt ons op. Amen.

Erik van Halsema

Bronvermelding:

In de Bethlehemkerk was in zomer 2005 een prekenserie over de zeven hoofdzonden. Mijn thema's waren toen traagheid, woede en hebzucht. De laatste dienst uit die serie was met collega [Hanneke Keur](#) en ging over hoogmoed. Uit haar prachtige preek heb ik (met permissie uiteraard) boven enkele passages overgenomen, o.a. waar het gaat over de bijdrage van de psychologie. Verder heb ik met vrucht o.a. het [Sozialgeschichtliches Wörterbuch zur Bibel](#) gebruikt, en het commentaar op Lucas van [Joel B Green](#).]